

Yabancı Dilin Öğretilmesinde Edebiyatın Önemi

Türkay BULUT*

Özet: Bu betimsel çalışmanın amacı, yabancı dil öğretiminde edebiyatın önemini irdelemektir. Bir dili konuşan topluluğun kültürü en iyi edebiyat aracılığı ile tanıtılabilir. Kültürü öğrenmeden bir dil öğrenilemeyeceği fikrinden yola çıkarsak, edebiyatın ne kadar önemli bir araç olduğu anlaşılabilir. Yabancı dil sınıflarında Kültürel Model, Dil Modeli veya Kişisel Gelişim Modeli kullanılarak öğrencilerin daha zevkli bir şekilde dili öğrenmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca ders kitaplarında eksik olan özgün dil kullanımı da edebi metinler sayesinde sınıf ortamına getirilir. Okur-merkezli yaklaşımın benimsenmesi öğrencilerin kişisel ve bilişsel gelişimi için de önemlidir. Bu yöntemle hazırlanmış aktiviteler ve okuma öncesi verilecek sorular, öğrencilerin başka kültürleri anlamasına ve hoşgörü geliştirmesine faydalı olabilir.

Anahtar Kelimeler: *Kültürel Model, Dil Modeli, Kişisel Gelişim Modeli, Okur-Merkezli Aktiviteler*

The Significance of Literature in Foreign Language Teaching

Abstract: The purpose of this descriptive study is to show the important role literature plays in language teaching. The culture of a speech community can be best introduced by presenting the literature written in that language. Since acquiring a language means acquiring the culture, literary texts are the best means for introducing the culture in an authentic context. In foreign language classrooms, by adapting Cultural Model, Language Model and/or Personal Growth model, teachers can create such an atmosphere that students can benefit both personally and cognitively. Moreover,

* **Doç. Dr.,** *İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE. turkaybulut@aydin.edu.tr*

textbooks written for language teaching may lack the variety of language use, and by bringing literary texts into the classrooms, this obstacle can be overcome. Reader-response activities should be brought and the questions as pre-reading activities would guide the students.

Keywords: *Cultural Model, Language Model, Personal Growth Model, Reader-Response Activities*

Giriş

Dil bir nehirse, edebiyat bu nehri besleyen en önemli kollarından birisidir. Edebiyat ve dil arasındaki ilişkinin gücünü vurgulayan bu eğretilmeden de anlaşılacağı üzere, edebi eserlerin üretilmediği bir dil, kurumaya ve zamanla yok olmaya mahkûmdur. Zira bir dil hakkında en güzel örnekler, o dilde yazılmış eserlerden elde edilir ve dilin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasında edebiyat en etkili rolü oynar. Edebiyat üretilmediğinde yapısı ve kelimeleri yozlaşan bir dil için en güzel örnek İngilizcenin tarihinden verilebilir. Yaklaşık 400 yıl (11 ve 14. yüzyıllar arası), İngiltere’de resmi dil Norman Fransızcasıydı; İngilizce sadece eğitimsiz halk tarafından kullanılmış ve bu dilde edebiyat üretilmemişti. Sonuç olarak yeniden İngilizceye geri dönmek istediklerinde, dilin kelimeleri, yazımı, dilbilgisi tamamen değişmiştir. Bazı kelimelerin nasıl yazıldığını bilmediklerinden yazımda Fransızca etkisi altında kalmışlardı. Örneğin, Eski İngilizcede “cween” (kraliçe) Orta İngilizcede (Middle English), “queen” olarak yazılmaya başlanmıştır. İngilizce tipolojik olarak değişime uğramış, çekimli, Özne-Nesne-Eylem dili olan Eski İngilizce (Old English), yeniden canlandırılmaya çalışılırken, Özne-Eylem-Nesne diline dönüşmüştür (Barber, 2011).

Edebiyatın dili koruma ve geliştirme işlevinin yanı sıra o dili konuşan dil topluluğunun kültürünü, düşüncelerini de ölümsüzleştirmek gibi bir işlevi de vardır. Bir dil topluluğu hakkında en detaylı bilgi edebi eserlerde saklıdır. Yaşam tarzları, bireylerin birbirleri ile olan iletişimi, kullandıkları kelimelerde, dil yapılarında gizlidir. Örneğin 19. yüzyıl İngiltere’sinin toplum

yapısını anlamak, Viktorya Dönemi'nin sosyal, ekonomik ve kültürel bir portresini çizmek açısından Charles Dickens'ın romanlarının bir ayna gibi olduğunu söyleyebiliriz. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle bir yandan parlak bir çağ yaşayan Britanya, yine aynı Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak açlık, sefalet ve yoksulluk gibi sosyal sorunlar ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Dickens, bu durumu İki Şehrin Hikâyesi adlı eserinde “[Z] amanların en iyisiydi, zamanların en kötüsüydü, hem akıl çağıydı, hem aptallık, hem inanç devriydi, hem de kuşku, Aydınlık mevsimiydi, Karanlık mevsimiydi, hem umut baharı, hem de umutsuzluk kışıydı, hem her şeyimiz vardı, hem hiçbir şeyimiz yoktu, hepimiz ya doğruca cennete gidecektik ya da tam öteki yana - sözün kısası, şimdikine öylesine yakın bir dönemdi ki, kimi yaygaracı otoriteler bu dönemin, iyi ya da kötü fark etmez, sadece ‘daha’ sözcüğü kullanılarak diğerleriyle karşılaştırılabileceğini iddia ederdi”¹ diyerek kitabının daha ilk paragrafında dili oldukça etkili kullanarak toplumun yapısında yer alan zıtlığı en güzel şekilde sergilemektedir (Dickens, 2016). Yazarın, okuyucuyu Viktorya Dönemi İngiltere'sinin sisli sokaklarına götüren gerçekçi betimlemeleriyle dolu olan bir başka romanı *Oliver Twist*'te sosyal statü farklılığı ya da çocuk işçiliği gibi meselelerin sorunsallaştırıldığını ve eleştirel bir perspektiften okuyucuya aktarıldığını görüyoruz. Viktorya Dönemi'ne damgasını vuran çocuk istihdamı problemini *Oliver Twist*'in çok küçük yaşta olmasına rağmen -aslında tam da bu sebeple bu işte çalıştırılıyor, çünkü küçük bedenleri, çocuklara bacaları temizleme konusunda avantaj yaratıyor- baca temizleyicisi olarak nasıl ve ne kadar zor şartlar altında çalıştırıldığını yansıtarak ele alıyor. Kısacası bir edebiyat okuru İngiltere'nin Viktorya Dönemi'nin insanları ve onların yaşam tarzları hakkında bilgi edinmek istediğinde

¹ *It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had everything before us, we had nothing before us, we were all going direct to Heaven, we were all going direct the other way — in short, the period was so far like the present period, that some of its noisiest authorities insisted on its being received, for good or for evil, in the superlative degree of comparison only.*

yaşadığı çağın bir portresini sunan Charles Dickens'ın kitapları önerilebilir. Aynı şekilde 1890'lı yıllarda Osmanlı aile yaşamını öğrenmek, o dönemde yaşayan atalarının neler hissettiğini, hangi kelimeleri kullandığını, birbirlerine nasıl hitap ettiklerini merak eden bir Türk gencine çok rahatlıkla Servet-i Fünûn döneminde yazılmış eserler tavsiye edilebilir. Kısaca söylemek gerekirse, edebiyat aracılığı ile nesillerin birbirini anlaması daha kolay olur. Aslında insanlığın yazıyı icat etmesinin en önemli nedeni de gelecek nesillere birikimlerini aktarmak istemelerinden değil midir?

Bir dilin ve o dil topluluğunun devamında bu kadar önemli bir yeri olan edebiyatın, dil öğretiminde önemini kaybetmesi kabul edilemez bir durumdur. Dil eğitimi sınıflarında edebiyatın kullanılmasını arka plana atan en önemli etmen, okuma becerisinden çok dinleme ve anlama becerilerinin, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, yabancı dil öğretiminde ön plana çıkmasıdır (Richards & Rodgers, 2001). Savaş sırasında Amerikan askerlerinin buldukları ülkelerin dillerini çabuk öğrenip o ülke insanları ile iletişime geçerek imajlarını düzeltmek çabası ile ortaya çıkmış olan “İşitsel-Dilsel Yöntem” (Audio-lingual Method), diğer bir deyişle “Ordu Yöntemi”, özellikle yabancı dil öğretiminde oldukça uzun yıllar egemenliğini sürdürmüştür (Gass & Selinker, 1994). Bu yöntem, insanların bazı özelliklerinin pekiştirme ile eğitilebileceğini öne süren ve Psikoloji alanının yaklaşımlarından birisi olan Davranışçı Yaklaşım'ı (Behaviorist Approach) temel alır. Dil eğitimi sınıflarında doğru kullanım olumlu geribildirim ile ödüllendirilir ama yanlış kullanım olumsuz geribildirimi gerektirir. Sınıfta ana dili kullanımı doğru bulunmaz. Yabancı kelimeler, hedef dilde öğretilmelidir. Her şey yapının ezberlenmesi olarak algılanmaktadır. Öğretmen merkezli bir yöntem olduğu için öğrencilerin pasif bir rolü vardır. Bu nedenle, 1970'lerden itibaren yıldızı sönmeye başlamış ve yerini 1980'lerden itibaren iletişime ağırlık veren İletişim Yaklaşım'ına (Communicative Approach) bırakmıştır. Bu yeni yöntem çerçevesinde yazılan

ders kitaplarında ise, okuma metinleri günlük hayatta geçen kısa diyaloglar olarak kalmış, edebiyatın yabancı dil sınıflarında yine hak ettiği vurguyu kazanması 1990'lara kalmıştır.

Edebiyatın Yeniden Parlaması

Dil eğitimi sınıflarında edebiyatın tekrar popüler olmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. En önemli neden, edebiyat metinleri yardımıyla, sınıfa zengin dil girdisi sağlanabilmesidir. Özellikle, yabancı dil seviyelerine uygun basitleştirilmiş metinlerin seçilmesi ile öğrencilerin kendilerini ifade edebilmek için farklı dil kullanımlarını öğrenmesi, dolayısıyla o dili öğrenmeye daha fazla hevesli olmaları sağlanabilir. Örneğin, yabancı dil sınıfları, şiirler, şarkı sözleri, kısa öyküler, romanlar, tiyatro oyunları gibi metinlerin yanı sıra bunları görsel ve işitsel olarak destekleyen materyallerin kullanılması ile daha zenginleştirilebilir. Böylelikle dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik aktiviteler hazırlanabilir.

Edebiyat, diğer kültürleri anlamaya ve farklılıkları görmeye dolayısı ile hoşgörü geliştirmeye de yararlı olabilir. Ders kitaplarında bulunmayacak, sevgi, savaş, kayıp gibi evrensel konular edebiyat sayesinde daha rahat sunulabilir. Edebi metinlerde kullanılan anlatımsal dil, öğrencilerin duygularına olduğu kadar bilişsel becerilerine de faydalıdır. Edebiyat, onların hayal güçlerini kullanmalarına, başkaları için empati geliştirmelerine ve yaratıcılıklarının artmasına yardımcı olur (Duff and Maley, 2007). Aşağıda sunulan üç ana modelin çerçevesinde edebiyat ve dil öğretimi irdelenmiştir:

- a) Kültürel Model
- b) Dil Modeli
- c) Kişisel Gelişim Modeli

Birinci model, hedef dilde önemli miktarda kelime ve deyimlerin yanı sıra duygu ve fikirleri aktarma aracıdır. Bu model aracılığı ile öğrenciler sadece okudukları edebi metnin konusunu değil, o dil topluluğunun kültürünü, tarihini, geleneklerini, inanışlarını ve ideolojisini tanır. Fazla öğretmen merkezli bir

model olduğu için eleştirilen bir modeldir. Öğrencilerin metin konusunda bir fikir oluşturmaları öğretmenin açıklamaları ve yönlendirmesi doğrultusundadır. Şiir, oyun ya da roman; herhangi bir edebi türde verilen eser döneminden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği gibi edebi eserin ortaya çıktığı dönem ve toplum onu pek çok açıdan besler. Çağının özelliklerini ve toplumun yapısını yansıtan edebiyat eserlerinin bir dilin ve o dilin ortaya çıktığı kültürün anlaşılmasını sağlamak için okutulması, kültürel modelin temel amacıdır.

Dil Modeli ise edebiyat öğretimini dil gelişimi için kullanır. Edebiyat belli dil yapılarının ve kelimelerin öğrenme aracı olarak görülür. Bu yöntem, edebiyatın gerçek amacının dil aktiviteleri sağlamak olmadığı görüşünü savunan kişilerce eleştirilir (Bibby & Brooks, 2013). Onlara göre, bu yöntemle edebiyatın öğrencilerde uyandıracığı haz yok edilmektedir. Dil öğretmenin amacı ise, öğrencilerine edebi zevki tattırmak değil, onlara o dilin güzel, doğru kullanım örneklerini sunmaktır. Bu dil odaklı yöntemde, sınıf aktiviteleri öğrenci merkezlidir. Hedef, edebi metnin yorumundan çok dilin nasıl kullanıldığıdır. Yazarın devrik cümleleri, italik yazıları vurgu için nasıl kullandığı veya romandaki karakterlerin birbirlerine karşı hissettikleri duyguları nasıl anladıkları metin içerisinde gösterilebilir. Örneğin bir anne oğluna: “John Anderson derhal eve gel!” diye seslenirken isim ve soyadını birlikte kullanıyorsa, bu annenin oğluna oldukça kızgın olduğunun göstergesi olabilir. Bu aynı zamanda kültürel bir öğretilidir.

Öğrenci merkezli bir yaklaşım olan üçüncü modelin amacı, öğrencinin bir edebi metni okurken okuma zevkini tatması, eleştirel farkındalığın artırılmasıdır. Bu model özellikle lise ve üniversite öğrencileri için faydalıdır. Öğrenciler, kendi tecrübeleri ve zevklerine uygun metinler seçerek kişisel gelişimlerine katkıda bulunurlar. Öğrencilerden okudukları metinleri değerlendirmeleri, eleştirmeleri istenir (Showalter, 2003). Okur-merkezli aktivitelerle, öğrenciler okudukları metinlerle kendi yaşamları arasında bağlantı kurabilirler. Örneğin bir metni

okumadan önce öğrencilere bazı okur-merkezli yönlendirmeler verilebilir:

1. Romanda (öyküde) en çok hangi bölümü sevdiniz? Nedenini açıklayınız.
2. Metinde anlamadığınız veya sizi düşündüren bir konuda bir soru yazınız.
3. Okurken, size başka bir öyküyü anımsatan veya sizin hayatta gördüğünüz başka bir şeyle bağlantılı bulduğunuz bir noktayı not alınız.
4. Sizce bu öyküde en önemli olan bölüm hangisi? Neden bu bölüm sizce önemli?
5. Bazı dil kullanımları, benzetmeler okudunuz. Bunların okuyucu olarak sizde yarattığı etki nedir?
6. Okuduğunuz bazı yerler size öyküde ileride olacak olaylar hakkında ipuçları verdi. Neden böyle düşündüğünüzü yazınız. Tahminler yürüttünüz.

Bu tür yol gösterici sorularla öğrencilerin edebi metinlerin incelenmesi konusunda da farkındalıkları arttırılabilir.

Aslında bu üç modelin kesiştiği noktalar bulunmaktadır. Sınıfta bu üç yöntem, derleme yöntem (eclectic method) olarak kullanılabilir. Böylelikle birbirlerini tamamlayabilirler. Çalışma amaçlı edebiyat kullanımının değeri kişisel gelişim için çok önemlidir. Anlama ve duyarlılık geliştirme isteyen kişisel yansımaların gelişiminin yanı sıra dil örnekleri ve aktiviteleri oluşturmak için de kullanılabilir. Örneğin, bir edebi metni hedef dilde tartışmak, soruları yanıtlamak, sınıf arkadaşları için sorular hazırlamak öğrencinin yabancı dilde konuşma ve sorgulama becerilerini geliştirirken, özet yazmak onların yazma becerilerinin gelişmesini sağlar. Yeni kelimeler ve kullanım biçimlerini görürler.

Ders planlarını hazırlarken öğretmenlerin dikkat etmesi gereken en önemli nokta metin seçimidir. Örneğin, küçük yaş grubunda olan öğrencilere çocuk edebiyatından metinler seçilebilir (Songören-Arkılıç, 2011). Ayrıca, eğer öğretmenler öğrencilerin okuyacakları metinleri kendilerinin seçmelerine izin

verirse veya onlara yaşlarına ve ilgilerine uygun çeşitli seçenekler sunarsa, öğrencilerin sadece yabancı dilde değil ana dillerinde de okuma zevki, dolayısıyla okuma alışkanlığı kazanmalarını sağlarlar. Edebi yeterliliğin edinimi için yaşlarına, ilgi alanlarına ve dil seviyelerine uygun metinlerin seçilmesi çok önemlidir. Eğer metnin dili anlayamayacakları kadar zorsa bu öğrencilerin okumadan zevk almalarını engeller. Bugün hemen hemen tüm edebi metinlerin dili basitleştirilmiş olanları bulunmaktadır. Düşük dil seviyelerinde bunların seçilmesi önemlidir.

Sonuç

Bu betimsel çalışmada, yabancı dil öğretiminde edebiyatın yeri ve önemi irdelenmiştir. Genç nesillerin edebi yeterliklerinin artması ve hedef dilin kültürünün anlaşılması ancak o dilde yazılmış edebi metinlerin sınıfa getirilmesi ile mümkündür. Ancak bu metinlerin seçimi ve kullanım yöntemleri öğrencilerin yaş, ilgi ve dil seviyesine uygun olarak seçilmeli ve öğrenci bu metin seçimi sürecine dâhil edilmelidir. Kendi seçtikleri, ilgi alanlarına uygun eserlerin müfredata eklenmesi, öğrencilerin hedef dillerini geliştireceği gibi hem hedef dilde hem ana dillerinde okuma alışkanlığı kazanmasında yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Barber, C. (2011). *The English Language: A Historical Introduction*. New York: Cambridge University Press.
- Bibby, S. & Brooks, G. (Eds.) (2013). Literature in ELT. *Journal of Literature in Language Teaching*, 2(1)
- Dickens, Charles. (2016). İki Şehrin Hikayesi. Çev. Meram Avas. İstanbul: Can Yayınları.
- Gass, S. and Selinker, L. (1994). *Second Language Acquisition: An Introductory Course*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Nunan, D. (Ed.) (2003) *Practical English Language Teaching*. New York: McGraw Hill.

Richards, J. C. & Rodgers, T. S. (2001) (2nd edition). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Showalter, E. (2003). *Teaching Literature*. Oxford, UK: Wiley-Blackwell.

Songören-Arkılıç, S. (2011). “Yabancı Dil Öğretiminde Çocuk Edebiyatı”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1.